

Бабчинська Тетяна Володимирівна

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного
університету «Одеська юридична академія»*

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Відповідно до ч. 1 ст. 317 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) матеріалами кримінального провадження є документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, які долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

До причин втрати матеріалів кримінального провадження у юридичній літературі відносять причини об'єктивного та суб'єктивного характеру. До першого належать ті, що не залежать від волі особи (наприклад, стихійне лихо, пожежа, повінь, війна тощо). До суб'єктивних причин відносять ті, які пов'язані з дією чи бездіяльністю певної людини (до прикладу, викрадення заінтересованими особами, умисне пошкодження, умисне знищення, халатність чи безвідповідальність уповноважених співробітників тощо) [1, с. 705].

Відповідно до проекту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану №7494 зазначено: «у разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження в тому обсязі, який на його думку є достатнім для ухвалення

судового рішення, яким суд завершує відповідну стадію судового провадження [2]». Тобто, прийняття таких рішень може містити ознаки суб'єктивізму, чого потрібно уникати, адже це негативно позначиться на ухваленні законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення. Так, інколи суди відмовляють у задоволенні апеляційної скарги через недостатність поданих документів і матеріалів для ухвалення відповідного судового рішення, проте такі дії суду виходять за межі судового розсуду, є необґрунтованими та порушують права особи. До прикладу, у справі № 185/3493/19 від 31 серпня 2021 року (рішення прийняте колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду) ухвали судів першої та апеляційної інстанцій скасовано в зв'язку з порушенням кримінального процесуального закону, справу направлено на новий розгляд до суду першої інстанції. При цьому судом касаційної інстанції було зазначено про те, що місцевий суд належно не розглянув заяву ОСОБА_1, не ознайомився з додатками, доданими до неї, та формально відмовив заявнику у відкритті провадження, чим порушив його право на судовий захист та доступ до правосуддя [3].

Аналізуючи даний інститут варто відзначити його вагому природу, яка зумовлена такою обставиною як окупація частини території України та продовженням воєнних дій станом на сьогодні. А саме загальновідомо, що в КПК України закріплена окрема норма ст. 615-1, щодо відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану, відповідно до якої: «відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду». Окрім всього, для відновлення зазначених матеріалів, застосовуються такі «нетипові» засоби як звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міжнародного Комітету Червоного Хреста тощо.

Варто також зазначити, що положення, які стосуються відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, у зв'язку з окупацією

території і залишення їх на непідконтрольній Урядом місцях, містяться й у рішеннях Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

До прикладу, справа «Хлєбїк проти України» (*Khlebiik v. Ukraine*), заява № 2945/16, від 25 липня 2017 року), у якій заявник скаржився, зокрема, на те, що «матеріали його справи були заблоковані на території, неконтрольованій Урядом, національні суди відмовили у його клопотанні про звільнення без надання детального обґрунтування, не встановили нормативний термін його досудового утримання під вартою та не здійснили ефективний судовий контроль над його позбавленням волі». Зокрема, заявник наполягав, що не була надана належна допомога з боку Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в отриманні матеріалів справи з території, що не є підконтрольною Уряду. Проте, ЄСПЛ визнав заяву необґрунтованою і відхилив її, адже Україною було вжито усіх передбачених законодавством заходів (зокрема, запити до поліції та до Міжнародного Комітету Червоного Хреста), а матеріали справи заявника є недоступними через воєнні дії на території, яку Уряд не контролює [4].

Суд зазначив, що «обґрунтованість тривалості провадження має оцінюватись з огляду на конкретні обставини справи та з урахуванням застосування критеріїв, сформульованих у практиці Суду, зокрема складності справи, поведінки заявника та поведінки компетентних органів (справа «Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pélissier and Sassi v. France*)). Отож, Суд вказав, що «національні органи влади зробили все, що входить до їхньої компетенції за обставин, що склалися, для вирішення ситуації заявника. Заявник не був спроможний вказати будь-які інші конкретні заходи, які б Уряд країни-відповідача був спроможний вжити на той момент» [9].

Аналізуючи справу «Куроченко та Золотухін проти України» (Заяви № 20936/16 та № 53257/16) від 11 лютого 2021 року ЄСПЛ прийняв інше рішення, виходячи з обставин справи. «Заявники стверджували, що їхні справи слід відрізняти від справи «Хлєбїк проти України», оскільки у їхньому випадку органи державної влади не зробили все можливе у межах своїх повноважень для

вирішення ситуації, зокрема щодо відновлення матеріалів справи заявника (не скористалися доступними їм механізмами міжнародного співробітництва для відновлення втрачених матеріалів справ заявників або документів з них). Один із заявників зазначив, що процедура відновлення втрачених матеріалів його справи була йому недоступною, оскільки згідно з національним законодавством ця процедура застосовувалася лише у справах, які завершилися ухваленням вироку, а вироку в його справі ухвалено не було. Якби закон дозволяв відновлення, то існувала б реальна можливість відновити втрачені матеріали справи» [5]. Адже, згідно ст. 524 КПК України відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження можливо лише у випадку, коли провадження завершилося ухваленням їх вироком суду. Логічним є те що з цього припису у юридичній літературі постійно виникали дискусії. Так, і на практиці ми бачимо на разі зміни внесенні законодавцем та які відображенні в ст. 615-1 КПК України. Але все ж таки, цікавим є звернутися до законодавства інших країн, де правове регулювання щодо стадій провадження різняться. Зокрема, згідно нормативних актів Франції щодо кримінального провадження, у разі неможливості відновлення рішень суду, судове слідство поновлюється зі стадії процесу, на якій були втрачені документи. У випадку незбереження засвідченої або автентичної копії судового рішення, судова справа починається за загальною процедурою [6, с. 72].

Знову ж таки повертаючись до нещодавно ухваленого Верховною Радою України законопроекту №7494 «про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження» відповідно до якого, за рішенням слідчого судді/суду підлягають відновленню й матеріали кримінального провадження, у якому не завершено судове провадження.

У проекті передбачено, що клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження розглядається також судом, який здійснював судове провадження, проте, якщо об'єктивно неможливо реалізувати правосуддя відповідним судом, то його здійснює слідчий суддя іншого суду або інший суд, у порядку, визначеному законодавством [2].

Виходячи з вище наведеного, варто відзначити, що інститут відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження можна сміливо віднести до одного з особливих питань та інститутів, основним чином в умовах війни, оскільки значна кількість кримінальних справ є втраченою. На даний момент все ще виникають дискусійні питання щодо механізму реалізації даного інституту але в цілому при аналізі зазначеного питання спостерігаємо позитивну динаміку змін на законодавчому рівні відповідно до реалій сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Пр. 2013. 824 с.
2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо уточнення положень про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, скасування запобіжного заходу для проходження військової служби в умовах воєнного стану № 7494 від 27. 06. 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7494&conv=9> (дата звернення: 18.11.2022).
3. Справа № 185/3493/19 від 31 серпня 2021 року: Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=99315551&red=100003cc6ffeeab6e6af407a8f889c1ef0b9d8&d=5> (дата звернення: 10.11.2022).
4. Справа «Хлєбїк проти України». (Заява № 2945/16). URL: <https://rm.coe.int/case-of-khlebig-v-ukraine-1-ukr-ed/1680738311> (дата звернення: 10.11.2022).
5. Справа «Курученко та Золотухін проти України» (Заяви № 20936/16 та № 53257/16). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g12#Text (дата звернення: 10.11.2022).

6. Омельчук Л. В., Ковальчук М. О. Міжнародний досвід відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Соціологія права. 2018. № 3-4 (24-25). с. 69-74

Аббасова Дарія Лазимівна

*аспірантка кафедри кримінального процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ІНСТИТУТ ВІДВОДУ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Україна, як і будь-яка світська держава, відокремлює норми права і релігійні норми. Водночас держава гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання, яке може бути обмежене для задоволення публічних інтересів. Один із прикладів – кримінальна процесуальна діяльність. У свою чергу інститут відводу у кримінальному провадженні є однією із правомірних форм процесуального протесту його учасників.

Судовій практиці відомі випадки заявлення відводу у зв'язку з релігійними переконаннями. Підстава – обставини, що викликають обґрунтовані сумніви в неупередженості учасників кримінального провадження. Серед причин недовіри до суддів, присяжних, прокурорів та слідчих заявники вказують: належність учасника кримінального провадження до іншої православної конфесії (наприклад, Московського патріархату) [1]; надмірна зацікавленість у віросповіданні обвинуваченого, а також наявність у суду особистих релігійних переконань, які переважають над нормами права [2]; викладення в обвинувальному акті суб'єктивного погляду на віросповідання обвинуваченого, що свідчить про упередженість прокурора [3] тощо.

Відмовляючи у задоволенні цих заяв, суди виходили з того, що параграфом 6 глави III КПК України передбачено вичерпний перелік обставин, які